זאת אומרת חלות תודה ורקיקי נזיר. פ"ה דלא אתי כר"ש דאמר בפ"ק דמגילה (דף ט:) לא קרבו אלא פסחים וחובות הקבוע להם זמן אבל שאין קבוע להם זמן לא וכפירושו משמע בפרק בתרא דזבחים (דף קח.) דתניא התם כל הנידר ונידב קרב בצבור ושאין נידר וכו' דברי ר' מאיר וחכמים אומרים לא קרבו אלא עולות ושלמים בלבד רבי שמעון אומר אף ליבור לא הקריבו אלא חובות הקבוע להן זמן משמע דמודה ר' שמעון לחכמים דלא קרבו מנחה וזיתים בצבור וקשה דבפ"ק דמגילה (דף ט:) תנן אין בין במה גדולה לבמה קטנה אלא פסח זה הכלל כל שנידר ונידב קרב בבמה שאין נידר וכו' ואמר בגמרא מני ר"ש היא א"כ לר' שמעון קרבה מנחה בבמה דנידר ונידב הוא וזיתים ומי קרב לדידיה בבמה דהא ר"מ דקתני בהאי לישנא כל שנידר ונידב קרב בבמה וסבר רקיקי נזיר איכא בבמה דאמר התם מאי טעמא דר"מ אמר קרא לא תעשון ככל אשר אנחנו עושים וגו' אמר להו משה כי עליתון לארץ ישראל אקריבו[א] חובות לא אקריבו ומנחה וזיתים ישראל ניהו דנזירות גופייהו נידר ונידב הוא אע"ג דהקרבנות חובה וכבנן מפרש התם דסבר אין מנחה בבמה וזיתים אע"ג דנידר הוא מ"מ הקרבן חובה ונראה לר"י דה"פ דמתניתין דמגילה דאין חילוק בין במה גדולה לבמה קטנה אלא פסחים זה הכלל כל הנידר ונידב הקרב בבמה גדולה קרב בבמה קטנה וכל שאין נידר וכו' ולא נחית אלא לפרש מה ששוה הגדולה לקטנה אבל יש נידר ונידב כמו מנחה וזיתים שאין קריבין לא בזו ולא בזו:

נאכלים בנוב וגבעון. הקשה רבינו נסים ז"כ היאך ממעטו ביבורים מבכל חובות והא ביבורים הוו חובה הקבוע להן זמן בזמן שמחה דמעלת על החג מביא וקולא א"כ קריבים בנוב וגבעון כמו פסחים שהיו קריבים לכ"ע ויש לומר דביבורים הוחיל ויש להם זמן גדול כל כך לא חשיב זמן קבוע ורשב"א מפרש דמשום הכי הוו ביבורים חובה שאין להן זמן קבוע כיון שאם אין לו פירות לא יביא ביבורים: ורקיקי נזיר נאכלות בנוב וגבעון ולא כר"ש דאמר בפ"ק דמגילה (דף ט:) דלא קרב בנוב וגבעון דהיינו במה גדולה אלא פסחים וחובות הקבוע להן זמן אבל חובות שאין להן זמן קבוע לא ולא כמ"ד בפרק בתרא דזבחים (דף קח.) כאן וכאן במה גדולה בנוב וגבעון ובמה קטנה שהיה עושה בראש גגו לא קרבו ליחיד אלא עולה ושלמים. ועל אותן שקרבו בנוב וגבעון הוצרך להביא ראיה מושמרתם את המצות וממצות תאכלו וגו' דלא נפקי מבכל מושבותיכם דאית להו היתר בכל מושבות שהיו יכולין להוליכן בכל מקום שירצו בתוך זמן אכילתן דתנן בפרק בתרא דזבחים (דף קיב:) בא לנוב וגבעון הותרו הבמות קדשי קדשים נאכלין לפנים מן הקלעים קדשים קלים ומעשר שני בכל ערי ישראל. עד שלא הוקם המשכן היו במות מותרות ועבודה בבכורות משהוקם המשכן עבודה בכהנים ונאסרו הבמות עברו את הירדן והוקבעו בגלגל ז' שמילקו היו הבמות מותרות בא לשילה נאחר שהילקו והוקבע משכן שם נאסרו הבמות וכולהו מפרש מקראי בפרק בתרא דזבחים [קיח:] חרבה שילה בימי עלי כשנשבה הארון בארץ פלשתים בא להן לנוב ולא היה שם משכן אלא בית של אבנים היה והוקבע שם מזבח הנחשת אבל ארון לא היה שם שכשהחזירוהו פלשתים עמד בקריית יערים עשרים שנה עד שמלך דוד והביאו לציון ובציון עמד עד שבנה שלמה בית המקדש דכתיב (מ"א ח) ויביאו הכהנים את ארון בית ה' וגו' ומזבח הנחשת היה בנוב כל ימי שאול ושמואל דכתיב (ש"א כא) ויאמר אין לחם חול אל תחת ידי כי אם לחם קודש [וגו'] המוסרים מלפני ה' חרבה נוב על דבר זה שהרגם שאול מפני שאמנו לחם לדוד ובאו להם לגבעון ויתן שם מזבח הנחשת עד שבנה שלמה הבית דכתיב בדברי הימים (א כא): **בריח.** שבועה: **ואיכא דאמרי.** בתמיה אמר ליה וכי הן הדברים כו' דלא בעי טעמא דהלכה למשה מסיני: **וטעמא מאי.** גמרא בעי לה. וטעמא מאי שעשאן למכור בשוק לצורכי תודה יוצא בהן אם לא מכרן הרי לא נשתמרה לשם מצה אלא לשם זבח: **איפוך בהו אנא.** ידי חובת מצה:

מתני'

[1] ושמרתם את המצות מצה המשתמרת לשם מצה יצתה זו שאין משתמרת לשם מצה אלא לשום זבח רב יוסף אמר אמר קרא [2] שבעת ימים מצות תאכלו מצה הנאכלת לשבעת ימים יצתה זו שאינה נאכלת לשבעת ימים אלא ליום ולילה תניא כוותיה דרבה ותניא כוותיה דרב יוסף תניא כוותיה דרבה יכול יצא ידי חובתו בחלות תודה ורקיקי נזיר תלמוד לומר ושמרתם את המצות מצה המשתמרת לשם מצה יצתה זו שאינה משתמרת לשם מצה אלא לשום זבח תניא כוותיה דרב יוסף יכול יצא אדם ידי חובתו בחלות תודה ורקיקי נזיר תלמוד לומר שבעת ימים מצות תאכלו מצה הנאכלת לשבעה יצתה זו שאינה נאכלת לשבעה אלא ליום ולילה ותיפוק ליה מלחם עוני [ב]מי שנאכל באנינות יצא זה שאינו נאכל באנינות אלא בשמחה סבר לה כר' עקיבא דאמר עני כתיב ותיפוק ליה דהוה ליה מצה עשירה אמר שמואל בר רב יצחק רביעית היא ומתחלקת היא לכמה חלות ותיפוק ליה דאינן נאכלות בכל מושבות אמר ריש לקיש זאת אומרת חלות תודה ורקיקי נזיר נאכלין בנוב וגבעון [ג]תניא אמר ר' אליעאי שאלתי את ר' אליעזר מהו שיצא אדם בחלות תודה ורקיקי נזיר אמר לי לא שמעתי באתי ושאלתי לפני ר' יהושע אמר לי הרי אמרו חלות תודה ורקיקי נזיר שעשאן לעצמו אין אדם יוצא בהן למכור בשוק יוצא בהן כשבאתי והרציתי דברים לפני ר' אליעזר אמר לי ברית הן הן הדברים שנאמרו לו למשה בסיני איכא דאמרי ברית הן הן הדברים שנאמרו לו למשה בסיני ולא טעמא בעיא וטעמא מאי אמר רבה כל לשוק אימלוכי מימלך אמר אי מזדבן מזדבן אי לא מזדבן איפוך בהו אנא:

מתני'

מסורת הש"ס

ושמרתם את המצות מצה המשתמרת לשם מצה יצתה זו כר', דברי רבה ורב יוסף פשוטין הן. והתודה ביום כתיב. דבחכם יאכל, וכן כל הלחם הקרב עמה. ואמרינן פשיטא דהא אין נאכלות באנינות. ודחינן מתני' ר' עקיבא היא דאמר עני כתיב למעוטי מצה עשירה. ותיפוק ליה דחלות תודה על ידי משקה עשויות. ושנינן רביעית שמן היא ומתחלק לכמה חלות. **ברית הן הן הדברים שנאמרו למשה בסיני.** כלומר ודאי ברית, פי', נשבע לו בשבועה הן הן הדברים למשה בסיני, אע"פ כן לאו טעמא בעיא. אמר רבא כל לשוק אימלוכי מימלך אי מזדבני מזדבני ואי לא אפיק בהו אנא, ש"מ שכל הדברים המפורשים במשנה הלכה למשה מסיני הן, ואע"פ שהן שנויין סתמא. ללישנא קמא ר' אליעזר אמר לר' אילעאי ברית הן הן הדברים. וללישנא בתרא ר' יהושע עצמו הוא שאמר ברית הן הן הדברים. [נ"א: ללישנא קמא מראין הדברים כי ר' אליעזר אמר לו [לר'] אילעאי ברית הן הן הדברים וכו'. וללישנא בתרא כי ר' יהושע עצמו הוא שאמר ברית הן הדברים שנאמרו למשה בסיני. פי' כלומר ודאי ברית בשבועה נשבע לו כי הן הן הדברים שנאמרו למשה בסיני. ואע"פ שהן הלכה למשה בסיני לאו טעמא בעיא. א' דבא כל לשוק אימלוכי אימלך אי מיודבנא מיזדבנא ואי לא איפוק בה אנא. ש"מ שכל הדברים המפורשים במשנה הלכה למשה מסיני הן. ואעפ"י שהן שנויין סתמא לאמר פירושו לא יומרו הדברים ולא יוחלפו].

תורה אור השלם

1. וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַמַּצּוֹת כִּי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה הוֹצֵאתִי אֶת צִבְאוֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַיּוֹם הַזֶּה לְדֹרֹתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם: שמות יב יז
2. שִׁבְעַת יָמִים מַצּוֹת תֹּאכֵלוּ אַךְ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תַּשְׁבִּיתוּ שְׂאֹר מִבָּתֵּיכֶם כִּי כָּל אֹכֵל חָמֵץ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל מִיּוֹם הָרִאשֹׁן עַד יוֹם הַשְּׁבִעִי: שמות יב טו

מוסף רש"י

מי שנאכל באנינות. שמותר לאוכלו כשהוא אונן, דדוש ביה לחם אוני (לעיל לז.).

מוסף תוספות

א. נדרים ונדבות. רש"י זבחים שם.

א) [לעיל ט.], ב) תוספתא דמלה פ"א ה"ד, ג) ר"ל דרבה, ד) [דברים כז], ה) [מנחות עז.], ו) [שמות יב],

ובשר זבח תודת שלמיו ביום קרבנו וגו'. והיכא דלא נשחט עליהן הזבח אע"ג דעבשיו יש לה היתר לשבעה מיהו כי עבדה לאו בשם מצה הראויה למצוה איתכון דכי עבדה אדעתא לאיפקולי ביום ובלילה עבדה ואית ליה לרב יוסף הא דרשה דרבא[ג] דבעינן שימור לשם מצוה ואההוא קרא שמיך ובהא פליג דאי נמי איכוין לה נמי לשימור מצת מצוה למיפק בה משום תודה ומשום מצה לא נפיק דבעי' שימור לשום מצה כל שבעה: **ויפוק ליה.** דאיכא נאכלת לאונן ולמה לי קרא אחריתא דכל קדשים אסורין לאונן ביבמות (דף עג:) אתיא לן בק"ו מה מעשר הקל אמרה תורה[ד] לא אכלתי באוני בשר קודש תמור לא כל שכן: **סבר לה כרבי עקיבא דאמר.** לעיל (דף לז.) במלה של מעשר שני נפיק ואע"ג דאסור לאונן דלא דרש עוני[ה] לשון אוני אלא עני כמסורת: **ויפוק ליה.** כיון דדרש עני הא לאו מלה עניה היא דהא מילוה בשמן: **רביעית היא.** אבל לוג שמן מביא לתודה וחולהו אליו לעשר חלות ועשר רקיקין ואליו לרבוכה במסכת מנחות בפרק שתי מדות (דף פט.) ובנזירות לא היתה רבוכה אלא חלות ורקיקין ולא היה מביא אלא רביעית כדאמרינן נמי התם הלכך רביעית שמן לעשריס חלות גדולות שנעשות משבע עשרונות פחות שלש עשרון שזה הוא שיעורן כדאמרינן התם בהתודה[ו] אין כאן עושר: **ויפוק ליה דאינן נאכלות בכל מושבות.** אלא בירושלים דמחיצת קדשים קלים לפנים מן החומה כדכתיב (דברים יב) ואכלת לפני ה' וגו' וכל נדריך אשר תדור ואם יצאו נפקלין דכתיב (שמות כב) ובשר בשדה טרפה וגו' כיון שיצא בשר חוץ למחיצתו נאסר: **זאת אומרת.** מדלא נפקא ליה מבכל מושבותיכם[ז] קסבר חלות תודה

ושמרתם את המצות עניך לה שמירה לשם מצה. כל שימור שאתה משמרה שלא תחמיץ התכוון לשם מצה של מצוה: **יצאת כו'.** דלאו לשם מצה של מצות פסח עביד לה אלא לשם מצה של זבח: **שאינה נאכלת לשבעה.** דלאחר יום ולילה הויא נותר דכתיב (ויקרא ז) ובשר זבח תודת שלמיו ביום קרבנו וגו'. והיכא דלא נשחט עליהן הזבח אע"ג דעבשיו יש לה היתר לשבעה מיהו כי עבדה לאו בשם מצה הראויה למצוה איתכון דכי עבדה אדעתא לאיפקולי ביום ובלילה עבדה ואית ליה לרב יוסף הא דרשה דרבא[ג] דבעינן שימור לשם מצוה ואההוא קרא שמיך ובהא פליג דאי נמי איכוין לה נמי לשימור מצת מצוה למיפק בה משום תודה ומשום מצה לא נפיק דבעי' שימור לשום מצה כל שבעה: **ויפוק ליה.** דאיכא נאכלת לאונן ולמה לי קרא אחריתא דכל קדשים אסורין לאונן ביבמות (דף עג:) אתיא לן בק"ו מה מעשר הקל אמרה תורה[ד] לא אכלתי באוני בשר קודש תמור לא כל שכן: **סבר לה כרבי עקיבא דאמר.** לעיל (דף לז.) במלה של מעשר שני נפיק ואע"ג דאסור לאונן דלא דרש עוני[ה] לשון אוני אלא עני כמסורת: **ויפוק ליה.** כיון דדרש עני הא לאו מלה עניה היא דהא מילוה בשמן: **רביעית היא.** אבל לוג שמן מביא לתודה וחולהו אליו לעשר חלות ועשר רקיקין ואליו לרבוכה במסכת מנחות בפרק שתי מדות (דף פט.) ובנזירות לא היתה רבוכה אלא חלות ורקיקין ולא היה מביא אלא רביעית כדאמרינן נמי התם הלכך רביעית שמן לעשריס חלות גדולות שנעשות משבע עשרונות פחות שלש עשרון שזה הוא שיעורן כדאמרינן התם בהתודה[ו] אין כאן עושר: **ויפוק ליה דאינן נאכלות בכל מושבות.** אלא בירושלים דמחיצת קדשים קלים לפנים מן החומה כדכתיב (דברים יב) ואכלת לפני ה' וגו' וכל נדריך אשר תדור ואם יצאו נפקלין דכתיב (שמות כב) ובשר בשדה טרפה וגו' כיון שיצא בשר חוץ למחיצתו נאסר: **זאת אומרת.** מדלא נפקא ליה מבכל מושבותיכם[ז] קסבר חלות תודה

[1] ושמרתם את המצות מצה המשתמרת לשם מצה יצתה זו שאין משתמרת לשם מצה אלא לשום זבח רב יוסף אמר אמר קרא [2] שבעת ימים מצות תאכלו מצה הנאכלת לשבעת ימים יצתה זו שאינה נאכלת לשבעת ימים אלא ליום ולילה תניא כוותיה דרבה ותניא כוותיה דרב יוסף תניא כוותיה דרבה יכול יצא ידי חובתו בחלות תודה ורקיקי נזיר תלמוד לומר ושמרתם את המצות מצה המשתמרת לשם מצה יצתה זו שאינה משתמרת לשם מצה אלא לשום זבח תניא כוותיה דרב יוסף יכול יצא אדם ידי חובתו בחלות תודה ורקיקי נזיר תלמוד לומר שבעת ימים מצות תאכלו מצה הנאכלת לשבעה יצתה זו שאינה נאכלת לשבעה אלא ליום ולילה ותיפוק ליה מלחם עוני [ב]מי שנאכל באנינות יצא זה שאינו נאכל באנינות אלא בשמחה סבר לה כר' עקיבא דאמר עני כתיב ותיפוק ליה דהוה ליה מצה עשירה אמר שמואל בר רב יצחק רביעית היא ומתחלקת היא לכמה חלות ותיפוק ליה דאינן נאכלות בכל מושבות אמר ריש לקיש זאת אומרת חלות תודה ורקיקי נזיר נאכלין בנוב וגבעון [ג]תניא אמר ר' אליעאי שאלתי את ר' אליעזר מהו שיצא אדם בחלות תודה ורקיקי נזיר אמר לי לא שמעתי באתי ושאלתי לפני ר' יהושע אמר לי הרי אמרו חלות תודה ורקיקי נזיר שעשאן לעצמו אין אדם יוצא בהן למכור בשוק יוצא בהן כשבאתי והרציתי דברים לפני ר' אליעזר אמר לי ברית הן הן הדברים שנאמרו לו למשה בסיני איכא דאמרי ברית הן הן הדברים שנאמרו לו למשה בסיני ולא טעמא בעיא וטעמא מאי אמר רבה כל לשוק אימלוכי מימלך אמר אי מזדבן מזדבן אי לא מזדבן איפוק בהו אנא:

מתני'

ג) [לעיל ט.], ד) תוספתא דמלה פ"א ה"ד, ה) [דברים כז], ו) [מנחות עז.], ז) [שמות יב],

תלמוד בבלי מהדורת נהרדעא החדש, באדיבות הוצאת ח. וגשל, © כל הזכויות שמורות

מתני' ואלו ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח בחזרת בתמכא ובחרחבינא ובעולשין ובמרור [ב]יוצאין בהן בין לחין בין יבשין אבל לא כבושין ולא שלוקין ולא מבושלין ומצטרפין לכזית ויוצאין בקלח שלהן ובדמאי ובמעשר ראשון שנטלה תרומתו ומעשר שני והקדש שנפדו: **גמ'** חזרת חסא עולשין הינדבי תמכא אמר רבה בר בר חנה תמכתא שמה חרחבינא אמר רשב"ל אצוותא דדיקלא ובמרור מרירתא תני בר קפרא אלו ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח בעולשין ובתמכא בחרחבינין ובחזרין רב יהודה אומר אף עולשי שדה ועולשי גינה וחזרת עולשי גינה וחזרת הא תנא לה רישא הכי קאמר אף עולשי שדה כעולשי גינה וחזרת רבי מאיר אומר אף עסווס וטורא ומר ירואר א"ל ר' יוסי עסווס וטורא [ג]אחד הוא ומר זה הוא ירואר תני דבי (ר') שמואל אלו ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח בחזרת בעולשין ובתמכא ובחרבינין ובחרגינין ובהרדופנין ר' יהודה אומר אף חזרת יולין וחזרת גלין ביוצא בהן [ד]ר' אילעא אומר משום ר"א אף ערקבלים וחזרתי על כל תלמידיו ובקשתי לי חבר ולא מצאתי וכשבאתי לפני ר"א בן יעקב הודה לדברי [ה]ר' יהודה אומר כל שיש לו שרף ר' יוחנן בן ברוקה אומר כל שפניו מכסיפין אחרים אומרים [כל] ירק מר יש לו שרף ופניו מכסיפין א"ר יוחנן מדברי כולן נלמד ירק מר יש לו שרף ופניו מכסיפין אמר רב הונא הלכה כאחרים רבינא אשכחיה לרב אחא בריה דרבא דהוה מהדר [ו]אמרירתא א"ל מאי דעתיך דמרירין טפי והא חזרת תנן ותנא דבי שמואל חזרת וא"ר אושעיא [ז]מצוה בחזרת ואמר רבא מאי חזרת חסא מאי חסא דחס רחמנא עילוון ואמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן למה נמשלו מצריים כמרור לומר לך מה מרור זה שתחילתו רך וסופו קשה אף מצריים תחילתן רכה וסופן קשה א"ל הדרי בי א"ל רב רחומי לאביי ממאי דהאי מרור מין ירק הוא אימא מרירתא דכופיא דומיא דמצה מה מצה גידולי קרקע אף מרור גידולי קרקע ואימא הירדוף דומיא דמצה מה מצה מין זרעים אף מרור מין זרעים ואימא הרזיפו דומיא דמצה מה מצה שניקחת בכסף מעשר אף מרור שניקח בכסף מעשר א"ל רבה בר רב חנין לאביי אימא מרור חד מרורים כתיב ואימא מרורים תרי דומיא דמצה מה מצה מינין הרבה אף מרור מינין הרבה אמר רבה בר רב הונא אמר רב ירקות שאמרו חכמים שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח כולן נזרעין בערוגה אחת למימרא דלית בהו משום כלאים מתיב רבא [ח]חזרת וחזרת גלין עולשין ועולשי שדה כרישין וכרישי שדה כוסבר וכוסבר שדה חרדל וחרדל מצרי ודלעת המצרי והרמוצה אינם כלאים זה בזה חזרת וחזרת גלין אין חזרת ועולשין לא וכי תימא כולהו בהדדי קתני להו והא אמר רב זוגות זוגות קתני מאי נזרעין דאמר רב נזרעין כהלכתן כהלכתן תנינא

ערוגה

מתני' [א]ואלו ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח בחזרת בתמכא ובחרחבינא ובעולשין ובמרור [ב]יוצאין בהן בין לחין בין יבשין אבל לא כבושין ולא שלוקין ולא מבושלין ומצטרפין לכזית ויוצאין בקלח שלהן ובדמאי ובמעשר ראשון שנטלה תרומתו ומעשר שני והקדש שנפדו: **גמ'** חזרת חסא עולשין הינדבי תמכא אמר רבה בר בר חנה תמכתא שמה חרחבינא אמר רשב"ל אצוותא דדיקלא ובמרור מרירתא תני בר קפרא אלו ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח בעולשין ובתמכא בחרחבינין ובחזרין רב יהודה אומר אף עולשי שדה ועולשי גינה וחזרת עולשי גינה וחזרת הא תנא לה רישא הכי קאמר אף עולשי שדה כעולשי גינה וחזרת רבי מאיר אומר אף עסווס וטורא ומר ירואר א"ל ר' יוסי עסווס וטורא [ג]אחד הוא ומר זה הוא ירואר תני דבי (ר') שמואל אלו ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח בחזרת בעולשין ובתמכא ובחרבינין ובחרגינין ובהרדופנין ר' יהודה אומר אף חזרת יולין וחזרת גלין ביוצא בהן [ד]ר' אילעא אומר משום ר"א אף ערקבלים וחזרתי על כל תלמידיו ובקשתי לי חבר ולא מצאתי וכשבאתי לפני ר"א בן יעקב הודה לדברי [ה]ר' יהודה אומר כל שיש לו שרף ר' יוחנן בן ברוקה אומר כל שפניו מכסיפין אחרים אומרים [כל] ירק מר יש לו שרף ופניו מכסיפין א"ר יוחנן מדברי כולן נלמד ירק מר יש לו שרף ופניו מכסיפין אמר רב הונא הלכה כאחרים רבינא אשכחיה לרב אחא בריה דרבא דהוה מהדר [ו]אמרירתא א"ל מאי דעתיך דמרירין טפי והא חזרת תנן ותנא דבי שמואל חזרת וא"ר אושעיא [ז]מצוה בחזרת ואמר רבא מאי חזרת חסא מאי חסא דחס רחמנא עילוון ואמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן למה נמשלו מצריים כמרור לומר לך מה מרור זה שתחילתו רך וסופו קשה אף מצריים תחילתן רכה וסופן קשה א"ל הדרי בי א"ל רב רחומי לאביי ממאי דהאי מרור מין ירק הוא אימא מרירתא דכופיא דומיא דמצה מה מצה גידולי קרקע אף מרור גידולי קרקע ואימא הירדוף דומיא דמצה מה מצה מין זרעים אף מרור מין זרעים ואימא הרזיפו דומיא דמצה מה מצה שניקחת בכסף מעשר אף מרור שניקח בכסף מעשר א"ל רבה בר רב חנין לאביי אימא מרור חד מרורים כתיב ואימא מרורים תרי דומיא דמצה מה מצה מינין הרבה אף מרור מינין הרבה אמר רבה בר רב הונא אמר רב ירקות שאמרו חכמים שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח כולן נזרעין בערוגה אחת למימרא דלית בהו משום כלאים מתיב רבא [ח]חזרת וחזרת גלין עולשין ועולשי שדה כרישין וכרישי שדה כוסבר וכוסבר שדה חרדל וחרדל מצרי ודלעת המצרי והרמוצה אינם כלאים זה בזה חזרת וחזרת גלין אין חזרת ועולשין לא וכי תימא כולהו בהדדי קתני להו והא אמר רב זוגות זוגות קתני מאי נזרעין דאמר רב נזרעין כהלכתן כהלכתן תנינא

ערוגה

אצוותא דדיקלא. ל"ל דהא לקמן מין זרעים [א] דהא לקמן אמרינן מה מצה מין זרעים אף מרור מין זרעים [ב]:

ואימא הירדוף כי מצה וכו'. נפ' לולב הגזול (סוכה דף לב:) פריך גבי הדס ואימא הילדוף אמר אביי דרכי' דרכי נועם ופ"ה דלא הוי נועם כיון דהוי סס המות לבהמה הכא נמי ה"מ לשויי הכי אלא דמשני שפיר טפי אבל קשה לרשב"ל דלעיל אמר דהילדופני כשר למרור ובפרק אלו טרפות (חולין דף נח:) משמע דהוי סס המות לבהמה דאמר בהמה שאכלה הילדופני כשירה ופריך הייו הילדפוני הייו סס המות ומשני תרי גווי סס המות:

ערוגה

רבינו חננאל (המשך)

נזרעין בערוגה אחת, דייקינן דוקא חזרת וחזרת גלין דתרוייהו מין חזרת נינהו, הני הוא דליתנהו כלאים בהדי הדדי, הא חזרת ועולשין אע"ג דתרוייהו מין מרור אינון כלאים הוו, וכי תימא הכי קתני כל מין חזרת, וכל מין עולשין, וכל מין כרישין, וכל מין כוסבר, וכל מין חרדל, וכל מין דלעת, אלו כולן ביחד נזרעין בערוגה, והא רב הוא דאמר זוגות זוגות שנינו, כלומר חזרת וחזרת גלין הנה זוג, עולשין ועולשי שדה זוג אחד, כרישין וכרישי שדה זוג אחר, כי האי גונא זוגות זוגות בפני עצמן אינן כלאים, הא כולהו בהדדי כלאים נינהו. ושנינן מאי נזרעין דקאמר רבה בר רב הונא בהילכתן אחד מין כלומר אם בא לזרען בערוגה אחת נותן לכל אחד ואחד כדי עבודתו שלא יהא זרע אחד יונק מגבול חברו שכל אחד מין בפני עצמו הוא.

מתני' [א]ואלו ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח בחזרת בתמכא ובחרחבינא ובעולשין ובמרור: **מבושלין.** כלרך ביטול: **ומצטרפין לכזית.** אם אין לו מאחד מהן כזית אבל יש לו מזה חצי זית ומזה חצי זית מצטרפין זה עם זה כדי לצאת ידי חובתו: **ובדמאי ובמעשר ראשון כו'.** אבל בטבל לא ואף על גב דמעשר ירק דרבנן הויא לה מצוה הבאה בעבירה דומיא דעצין שאינו נקוב דאמרן בפירקין[ו]: **גמ' חסא.** ליטווג"א: **הינדבי.** עשב שקורין קיישפל"א: **תמכתא.** מרוביי"א: **אצוותא דדיקלא.** סיב הגדל ונכרך סביב לדקל שקורין ווידיל"א: **מרירתא.** אמירפויי"ל והיא פופר"ך: **תרחבינא.** לא איתפרש שמו: **וכחזרין.** חזרת: **עולשי שדה.** אע"ג דיש להן סס לווי הרי הן כעולשי גינה: **עסווס ועורא ומר ירואר.** מיני ירקות: **הילדופני.** יש מפרשין אלוישנ"א: **חזרת גינה.** סס לווי הוא: **ערקבלין.** מפרש בסוף פ' שני דעירובין[ד] אלוותא מרזיימא הוא סיב גדול ועב ומין לעצמו הוא: **וחזרתי על כל תלמידיו.** של ר' אליעזר ובקשתי לי חבר לסייעני ששמע דבר זה מפיו ולא מצאתי: **שרף.** כסקוחטין[ה] אותו במקום מיתוכו יולא ממנו שרף לכן כחלב וקורין לייטו"ן: **מכסיפין.** אינו ירוק מאד ככרתי אלא פלד"ם: **כל ירק מר.** תרווייהו אית ליה יש לו שרף ופניו מכסיפין והן הן סימני מרור: **מדברי כולן.** כל המפרשין שמות הירקות כגון מתני' ותנא דבר קפרא ורבי יהודה ור' מאיר ותנא דבי שמואל מכולן למדנו שהמרור יש לו שרף ופניו מכסיפין שבכל הירקות הללו רואין אנו בהן הסימנין האלו: **אמרייתא.** פופר"ך: **והא.** אנן ריש דכולהו חזרת תנן: **ותנא דבי שמואל.** נמי חזרת תנא בריש אלמא היא קדמי לכולהו: **מצוה בחזרת.** כלמפרש טעמא כדרבא ור' יונתן: **מאי חסא.** מאי טעמא קיימן ליה חסא משום דזכר הוא דחס רחמנא עלן אלמא להכי קיימא: **למה נמשלו למרור.** דכתיב (שמות ו) וימררו את חייהם: **תחילה רכה.** בתחילה נשתעבדו להן ע"י שכר שהיו שוכרין אותן: **מרור סופו קשה.** הקלה שלו מתקשה כעץ: **הדרי בי.** לא אוסיף עוד: **מרירתא דכופיא.** מרה של דג שמנו כן: **בי מצה.** שהי הוקשו: **הירדוף.** עץ שהמתיק בו משה את מי מרה ואמרינן (בסוטה) [מכילתא פרשת בשלח] גם בתוך גם שהוא היה מר והוא הילדוף: **הרזיפו.** מין זרע וסס המות לבהמה הוא: הרזיפו אינו ניקח בכסף מעשר דאינו פרי מאכל ואנן אוכלא בעינן דומיא דיין ושכר ובקר ואנן דכתיב (דברים יד) ונתתה הכסף בכל אשר תאוה נפשך וגו': **ואימא מרור חד.** מינא הוא מהנך ירקות ואלו כל הני אלא מר שבכולן: **כרישין.** כרתי כרישין של גינה: **כרשי שדה.** שלווי"ש: **והרמוצה.** מין דלעת הוא ובמסכת נדרים (דף נא.) מפ' קרא קרקוחאי: **אינן כלאים זה בזה.** אע"ג שיש סס לווי לאחד אינו כלאים בחבירו: **חזרת בחזרת גנין.** וכן עולשין בעולשי השדה [ו](זוגות זוגות כמו שהן שנויין): **וכי תימא כולהו בהדי הדדי קתני.** דבכל הני קאמר דאינן כלאים זה בזה חזרת עולשין וכרישין: **זוגות זוגות.** חזרת וחזרת גלין או עולשין ועולשי שדה וכן כולן שינו דאין כלאים זה בזה אבל חזרת בעולשין לא: **מאי.** כולן נזרעין בערוגה אחת דאמר רב לעיל נזרעין כהלכתן קא אמר כדי אלא ייענקו זה מזה כגון ממשה זרעונין בערוגה של ששה על ששה טפחים כדתנן במסכת שבת (דף פד:):

אבל

עין משפט נר מצוה

[ב] [נכרסות לח:], [ג] ס"א חד הוא ומר הוא חסו חסו מר ירואר. כס"ל, [ג] עירובין כג., [ד] [תוספתא פ"ג ס"ד ע"ס], [ה] [ע' תוס' סוכה יג. ד"ה מרגיס' ותוס' חולין נט. ד"ה עיקרא], [ו] כלאים פרק ג [מ"ב], [ז] [לעיל דף לה:], [ח] [דף כו: וע"ס בפרש"י וס"ע קלמ], [ט] ל"ל כמתוקמן, [י] מרמה אם מ"ז, [כ] [וע"ע תוס' סוכה לו: ד"ה בסיב ועוד אם תוס' יג. ד"ה אפקוחא],

מוסף רש"י

אף ערקבלים. סס מרור (עירובין כג.).

מוסף תוספות

א. עשב הגדל סביב הדקל. תוס' סוכה יג. ואינו גדל מן הדקל. תוס' הרא"ש.

רבינו חננאל

מתני' ואילו ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח וכו'. חזרת חסא, עולשין הנדבי, תמכה כך שמה, חרחבינא אסוא דדיקלא, מרור מרריאתא. אמר רבי יוחנן מדברי כולן נלמוד ירק מר יש לו שרף ופניו מכסיפין. אמר רב הונא הלכה כאחרים דאמרי ירק מר ופניו מכסיפין ויש לו שרף זהו מרור. רב אחא בריה דרבא הוה מהדר אמרריתא דדברא, אמר ליה רבינא מאי דעתיך דמרירן טפי, והא אנן חזרת תנן, וכן תאני בר קפרא ור' שמואל חזרה, ואמר ר' אושעיא מצוה בחזרת וכו'. אמר ליה הדרי בי. ש"מ דכולי עלמא מצוה בחזרת דהיא חסא. אימא מרריתא דכופיא. יש מי שאומר המרה של בהמה. ויש מי שאומר מרה של דג ששמו כופיא, והיא שיבוטא, והוא קולייס האספנין. ודחינן בעינן מרור גידולי קרקע כמצה, דהא הקישו הכתוב על מצות ומרורים. פי' הרדוף הרזיפא. ואסיקנא מרורים כתיב מינין הרבה. אמר **רבה בר רב הונא** אמר **רב** ירקות ששנינו, כגון חזרת ועולשין ותמכה וחרחבינה וכיוצא בהן, שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח משום מרור, כולן נזרעין בערוגה אחת. דייקינן מינה כי אלו כולן מין אחד הן ואין בהן משום כלאים. ומותיב רבא עליה חזרת וחזרת גלין, עולשין ועולשי שדה, כרישין כו', ואמרינן בסופה כולן

ערוגה בת ו' טפחים זורעין לתוכה ה' זרעים. ומ"ת הואיל ורחוק ג' טפחים לא יבקי מהדדי הא אמצעית אינה רחוקה מן האחרות אלא ג' טפחים דנפרק ר' עקיבא (שבת דף פה.) משמע דד' מארבע רוחות הערוגה לא בקרנות אלא באמצע הרוחות א) ערוגה שהיא ששה על ששה טפחים זורעין בתוכה חמשה זרעונין ארבע על ארבע רוחות הערוגה ואחת באמצע מהו דתימא הני מילי בזרעין אבל בירקות לא קמ"ל למימרא דירקות אלימא מזרעים ב) והתנן ב)כל מיני זרעים אין זורעין בערוגה אחת כל מיני ירקות זורעין בערוגה אחת מהו דתימא הני מרור מין זרעים נינהו קמ"ל זרעים סלקא דעתך והא תנן ירקות ותני בר קפרא ירקות ותני דבי שמואל ירקות חזרת איצטריכא ליה ס"ד אמינא הואיל וסופה להקשות ניתיב לה רווחא טפי לאו א"ר יוסי בר' חנינא קלח של כרוב שהוקשה מרחיבין לו בית רובע אלמא כיון דסופו להקשות יהבינן ליה רווחא טפי ה"נ ניתיב לה רווחא טפי קמ"ל: יוצאין בהן בין לחין בין יבשין כו': א"ר חסדא ג)לא שנו אלא בקלח אבל בעלין לחין אין יבשין לא והא מדקתני סיפא בקלח שלהן מכלל דרישא עלין פרושי קא מפרש כי קתני בין לחין בין יבשין אקלח מיתיבי ד)יוצאין בהן ובקלח שלהן בין לחין בין יבשין דברי ר' מאיר וחכ"א לחין יוצאין בהן יבשין אין יוצאין בהן ושורין שיוצאין בהן כמושין אבל לא כבושין ולא שלוקין ולא מבושלין כללו של דבר כל שיש בו טעם מרור יוצאין בו וכל שאין בו טעם מרור אין יוצאין בו תרגומא אקלח ת"ר אין יוצאין בהן כמושין משום ר"א בר' צדוק אמרו יוצאין בהן כמושין בעי רמי בר חמא מהו שיצא אדם ידי חובתו במרור של מעשר שני בירושלים אליבא דר' עקיבא ה)לא תיבעי לך השתא במצה דאורייתא נפיק במרור דרבנן מיבעי' כי תיבעי לך אליבא דר' יוסי הגלילי ו)מאי במצה דאורייתא הוא דלא נפיק אבל מרור דרבנן נפיק או דילמא ז)כל דתקינו רבנן כעין דאורייתא תקון אמר רבא מסתברא מצה ומרור: **מתני'** ח)אין שורין את המורסן לתרנגולים אבל חולטין ט)האשה לא תשרה את המורסן שתוליך בידה למרחץ אבל שפה היא בבשרה יבש י)לא יעלום אדם חיטין ויניח על מכתו יא) מפני שהן מחמיצות: **גמ'** תנו רבנן אלו דברים שאין באין לידי חימוץ האפוי והמבושל וחלוט שחלטו ברותחין מבושל אדמבשל ליה מחמע אמר רב פפא יב)האפוי שבישלו קאמר תניא רבי יוסי ברבי יהודה אומר יג)קמח שנפל לתוכו דלף אפילו כל היום כולו אינו בא לידי חימוץ אמר רב פפא יד)והוא יט)דעביד טיף להדי טיף אמרי דבי ר' שילא ותיקא שרי והתניא ותיקא אסור לא קשיא טו)הא דעבדיה במישחא ומילחא הא דעבדיה במיא ומילחא אמר מר זוטרא טז)לא לימחי איניש קדרא בקמחא דאבישנא דילמא לא בשיל שפיר ואתי לידי חימוץ אמר רב יוסף לא ליחלוט איניש תרי מיגין אותו להמיגין: **לא בשרה המורסן.** לשוף בה בשרה מפני שמחמיץ בשריתו: **אבל שפה היא.** מורסן יבש בבשרה ואע"פ שמיס טופחין על בשרה: **לא יעלום.** לא יכוס: **גמ' האפוי.** לחם משנאפה כל מה שעוריסו במיס אינו מחמיץ: **אדמבשל ליה מחמע.** בעוד שהמיס פושרים ומלחו מעלה עד שמוך לקרן ומעלין אין בין זרע שבכרות זו לזרע שבכרות זו ג' עפחים לא איכפת לן, דלעניין כלאים איכר בעלמא הוא דבעינן כדפריטת (שבת דף פ:). **דעביד טיף להדי טיף.** מעטעטף תדיר והטיפים רודפות זו את זו ותכופות (ע"ז ל.) דכיון שהטיפות תוכפות זו את זו אין מעיחות להתמיך (האורח ח"ב סי' רד).

לא שלוקין ולא מבושלין. משמע דשליקה הוי טפי מביסול דאי לאו הכי הוי זו ואין צריך לומר זו וכן משמע בכמה דוכתין והא דתנן בפרק ג' מיניס (מיר דף מה:) היה מבשל השלמים או שולקן אע"ג דשליקה הוי טפי מביסול לא הוי אתם זו ואין צ"ל זו דקמ"ל דבשליקה אינו יוצא מתורת ביסול ט):

ס"ג

מבושלין כללו של דבר כל שיש בו טעם מרור יוצאין בו וכל שאין בו טעם מרור אין יוצאין בו תרגומא אקלח ת"ר אין יוצאין בהן כמושין משום ר"א בר' צדוק אמרו יוצאין בהן כמושין בעי רמי בר חמא מהו שיצא אדם ידי חובתו במרור של מעשר שני בירושלים אליבא דר' עקיבא ה)לא תיבעי לך השתא במצה דאורייתא נפיק במרור דרבנן מיבעי' כי תיבעי לך אליבא דר' יוסי הגלילי ו)מאי במצה דאורייתא הוא דלא נפיק אבל מרור דרבנן נפיק או דילמא ז)כל דתקינו רבנן כעין דאורייתא תקון אמר רבא מסתברא מצה ומרור: **מתני'** ח)אין שורין את המורסן לתרנגולים אבל חולטין ט)האשה לא תשרה את המורסן שתוליך בידה למרחץ אבל שפה היא בבשרה יבש י)לא יעלום אדם חיטין ויניח על מכתו יא) מפני שהן מחמיצות: **גמ'** תנו רבנן אלו דברים שאין באין לידי חימוץ האפוי והמבושל וחלוט שחלטו ברותחין מבושל אדמבשל ליה מחמע אמר רב פפא יב)האפוי שבישלו קאמר תניא רבי יוסי ברבי יהודה אומר יג)קמח שנפל לתוכו דלף אפילו כל היום כולו אינו בא לידי חימוץ אמר רב פפא יד)והוא יט)דעביד טיף להדי טיף אמרי דבי ר' שילא ותיקא שרי והתניא ותיקא אסור לא קשיא טו)הא דעבדיה במישחא ומילחא הא דעבדיה במיא ומילחא אמר מר זוטרא טז)לא לימחי איניש קדרא בקמחא דאבישנא דילמא לא בשיל שפיר ואתי לידי חימוץ אמר רב יוסף לא ליחלוט איניש תרי מיגין אותו להמיגין: **לא בשרה המורסן.** לשוף בה בשרה מפני שמחמיץ בשריתו: **אבל שפה היא.** מורסן יבש בבשרה ואע"פ שמיס טופחין על בשרה: **לא יעלום.** לא יכוס: **גמ' האפוי.** לחם משנאפה כל מה שעוריסו במיס אינו מחמיץ: **אדמבשל ליה מחמע.** בעוד שהמיס פושרים ומלחו מעלה עד שמוך לקרן ומעלין אין בין זרע שבכרות זו לזרע שבכרות זו ג' עפחים לא איכפת לן, דלעניין כלאים איכר בעלמא הוא דבעינן כדפריטת (שבת דף פ:). **דעביד טיף להדי טיף.** מעטעטף תדיר והטיפים רודפות זו את זו ותכופות (ע"ז ל.) דכיון שהטיפות תוכפות זו את זו אין מעיחות להתמיך (האורח ח"ב סי' רד).

דעביד טיף טיף כנגד טיף טיף, אפילו כל היום כולו אינו בא לידי חימוץ. **ותיקא** דהוא כגון שתיתא דעביד במישחא ומילחא בקמחא שרי, פירוש כי השמן מי פירות הוא ומי פירות אין מחמיצין. אבל במיא ומלחא וקמחא אסור. **לא נימחי איניש קדירה בקמחא דאבשנא,** דילמא לא בשיל שפיר ואתי לידי חימוצא. **סנבוסך** נמי אסורה דהא לוותיקא דמי, דאמרי דבי ר' שילא ותיקא שרי והא איתמר ותיקא אסור, לא קשיא הא במיא ומילתאהא דחליט ליה במישחא ומילתאהא, במיא אסיר במישחא שרי. וכן מי שעורין שמרתיחין ומטילין לתוכן שעורין בין בהחלטה הכל אסור בזמן הזה, כך אמר רבינו גאון צ"ל. **הא דאמר רב יוסף לא נחלוט אינש תרתי חיטי בחדי הדדי כו'** אילו הן כגון קליות.

עין משפט נר מצוה

קנח א מיי' פ"ד מהל' כלאים הלכה ט טוש"ע י"ד סי' רלז סעיף לד:

קנט ב מיי' שם הלכה יג טוש"ע שם סעיף לז:

קס ג מיי' פ"ז מהלכות מלה הלכה יג סמג עשין מצ טוש"ע מ"ח סי' תצב סעיף ה:

קסא ד מיי' פ"ה מהל' תמיד הלכה יז סמג לאוין עט טוש"ע מ"ח סי' תנד סעיף ג וסי' תפה סעיף ח:

קסב ה מיי' שם הל' יט טוש"ע מ"ח סי' תפה סעי' ב:

קסג ו מיי' וסמג שם טוש"ע מ"ח סי' תפו סעיף ח:

קסד ז ח מיי' שם הל' י טוש"ע שם סעיף ו:

קסה ט מיי' שם הלכה ד טוש"ע מ"ח סי' תפג סעיף ב:

קסו י מיי' שם הל' ה טוש"ע שם סעי' ג:

רבינו חננאל

ואמרינן הא פשיטא מתני' היא מנין לערוגה שהיא ששה על ששה טפחים שזורעין בתוכה חמשה זרעונין ד', ודחינן מהו דתימא הני מילי זרעים אבל ירקות בעו טפי. ואקשינן וכי ירקות אלימי מזרעים דבעו טפי. והא איפכא תנן כל מיני זרעים אין זורעין בערוגה, וזורעין כל מיני ירקות בערוגה, מהו דתימא הני מורדים כולן ששנינו מיני זרעים נינהו ואין זורעין אותן בערוגה, בא רב להודיענו כי ירקות הן וזורעין בערוגה אחת. ואקשינן והא מתני' ירקות קתני, דתנן אילו ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח, ותוב כל תנא ברא נמי ירקות קתני, ולייכא תנא דתני זרעים. ושנינן חזרת שסופה להקשות איצטריכא ליה, סד"א ניתיב ליה רווחא טפי משאר ירקות כמו קלח של כרוב שהוקשה, כלומר שגדל ונעשה קשה שמרחיבין לו בית רובע מכל צדדיו, פירוש אין מניחין שם סביבותיו זרעים כדי שישלח שרשיו לכל צד מפני שגדול הוא, נעשה גם כך לחזרת, קמ"ל דלא. יוצאין בהן באלו הירקות בין לחין בין יבשין. אמר רב חסדא לא שנו יבשין אלא קלח, אבל עלין לחין יוצאין בהן יבשין אין יוצאין בהן. מיתיבי יוצאין בהן ובקלח שלהן וכו' ודברים פשוטין הן, ורב חסדא פירק תרגומה אקלח, אבל עלין אין יוצאין בהן אלא לחין, ושורין שיוצאין בהן כמושין, אבל לא כבושין ולא שלוקין ולא מבושלין, זה הכלל כל שיש בו טעם מרור יוצאין בו. בעי רמי מהו שיצא אדם במרור של מעשר שני אליבא דר' עקיבא. ופשטה רבה כשם שיוצאין במצה שהיא מדאורייתא, כך יוצאין במרור שהוא מדרבנן. מתני' אין שורין את המורסן לתרנגולין אבל חולטין. ת"ר **דברים** שאין באין **לידי חימוץ,** אסקינא כגון אפר שבשלו וחלוט שחלטו ברותחין. **תניא רבי יוסי ברבי יהודה אומר** קמח שנפל לתוכו דלף,

---

מסורת הש"ס

א) ערוגה שהיא ששה על ששה טפחים זורעין בתוכה חמשה זרעונין ארבע על ארבע רוחות הערוגה ואחת באמצע מהו דתימא הני מילי בזרעין אבל בירקות לא קמ"ל למימרא דירקות אלימא מזרעים ב) כל מיני זרעים אין זורעין בערוגה אחת כל מיני ירקות זורעין בערוגה אחת מהו דתימא הני מרור מין זרעים נינהו קמ"ל זרעים סלקא דעתך והא תנן ירקות ותני בר קפרא ירקות ותני דבי שמואל ירקות חזרת איצטריכא ליה ס"ד אמינא הואיל וסופה להקשות ניתיב לה רווחא טפי לאו א"ר יוסי בר' חנינא קלח של כרוב שהוקשה מרחיבין לו בית רובע אלמא כיון דסופו להקשות יהבינן ליה רווחא טפי ה"נ ניתיב לה רווחא טפי קמ"ל: יוצאין בהן בין לחין בין יבשין כו': א"ר חסדא ג) לא שנו אלא בקלח אבל בעלין לחין אין יבשין לא והא מדקתני סיפא בקלח שלהן מכלל דרישא עלין פרושי קא מפרש כי קתני בין לחין בין יבשין אקלח מיתיבי ד) יוצאין בהן ובקלח שלהן בין לחין בין יבשין דברי ר' מאיר וחכ"א לחין יוצאין בהן יבשין אין יוצאין בהן ושורין שיוצאין בהן כמושין אבל לא כבושין ולא שלוקין ולא מבושלין כללו של דבר כל שיש בו טעם מרור יוצאין בו וכל שאין בו טעם מרור אין יוצאין בו תרגומא אקלח ת"ר אין יוצאין בהן כמושין משום ר"א בר' צדוק אמרו יוצאין בהן כמושין בעי רמי בר חמא מהו שיצא אדם ידי חובתו במרור של מעשר שני בירושלים אליבא דר' עקיבא ה) לא תיבעי לך השתא במצה דאורייתא נפיק במרור דרבנן מיבעי' כי תיבעי לך אליבא דר' יוסי הגלילי ו) מאי במצה דאורייתא הוא דלא נפיק אבל מרור דרבנן נפיק או דילמא ז) כל דתקינו רבנן כעין דאורייתא תקון אמר רבא מסתברא מצה ומרור: **מתני'** ח) אין שורין את המורסן לתרנגולים אבל חולטין ט) האשה לא תשרה את המורסן שתוליך בידה למרחץ אבל שפה היא בבשרה יבש י) לא יעלום אדם חיטין ויניח על מכתו יא) מפני שהן מחמיצות: **גמ'** תנו רבנן אלו דברים שאין באין לידי חימוץ האפוי והמבושל וחלוט שחלטו ברותחין מבושל אדמבשל ליה מחמע אמר רב פפא יב) האפוי שבישלו קאמר תניא רבי יוסי ברבי יהודה אומר יג) קמח שנפל לתוכו דלף אפילו כל היום כולו אינו בא לידי חימוץ אמר רב פפא יד) והוא יט) דעביד טיף להדי טיף אמרי דבי ר' שילא ותיקא שרי והתניא ותיקא אסור לא קשיא טו) הא דעבדיה במישחא ומילחא הא דעבדיה במיא ומילחא אמר מר זוטרא טז) לא לימחי איניש קדרא בקמחא דאבישנא דילמא לא בשיל שפיר ואתי לידי חימוץ אמר רב יוסף לא ליחלוט איניש תרי מיגין אותו להמיגין: **לא בשרה המורסן.** לשוף בה בשרה מפני שמחמיץ בשריתו: **אבל שפה היא.** מורסן יבש בבשרה ואע"פ שמיס טופחין על בשרה: **לא יעלום.** לא יכוס: **גמ' האפוי.** לחם משנאפה כל מה שעוריסו במיס אינו מחמיץ: **אדמבשל ליה מחמע.** בעוד שהמיס פושרים ומלחו מעלה עד שמוך לקרן ומעלין אין בין זרע שבכרות זו לזרע שבכרות זו ג' עפחים לא איכפת לן, דלעניין כלאים איכר בעלמא הוא דבעינן כדפריטת (שבת דף פ:). **דעביד טיף להדי טיף.** מעטעטף תדיר והטיפים רודפות זו את זו ותכופות (ע"ז ל.) דכיון שהטיפות תוכפות זו את זו אין מעיחות להתמיך (האורח ח"ב סי' רד).

ב) כלאים פ"ג [מ"ח] שבת דף פד: [קידושין לט:], ג) כלאים שם [מ"ט], ד) [כרכות לח:], ה) [לעיל לו.], ו) [שם], ז) [לעיל ל: ע"ז], ח) מעורות דף קג., ט) ס"ל בפסח, י) [ע"ז ל:], יא) [עדיות פ"ח מ"ו], יב) [ועי' תוס' שבתים ל: ד"ה צלניין ועי' ברש"י ור"ן ורמ"ם מלרים מע. ד"ה הנחלה], יג) [מ"ח]

הגהות מהר"י לנדא

[א] גמ' אמר רב פפא האפוי שבישלו וכו'. מסר בלעיזי עין משפט מיי' פ"ה מהלכות ממץ הלכה ג:

לעזי רש"י

פלצדא"ו [פלצידי"ש]. נובלים.

מוסף רש"י

זורעין בתוכה חמשה זרעונין. ולא הוי ערבוב שים בה כדי להפרים ביניהם הפרש הראוי ארבע רוחות הערוגה. ממגלת את כל הרוח עד שמוך לקרן (שם). ואחת באמצע. גרעין אחד. ולע"ל שכל אלא הקרנות שמוכין זה לזה ואין ביניהם הרחקה ג' עפחים ויוצקים זה מזה, אין כאן בית מיתום, דגבי כלאים היכרא הוא דבעינן דלא לבוי ערבוב, דבא אכלאים קפיד קרא, אבל ביעקר לא חייבינן אחילו בכלאי הכרם לאוריימא כדתנן (כ"ב כו.) זה שומר לגדר מבאן חוב שומר לגדר מבאן ומע"ג דעקר מתחלי וכ"ש כלאי זרעים דרבנן דלא חייבינן ביעקר, כדתנן (שבת פה:) גבי רגם חוב וגבי שמי שוכות, והכי יש כאן היכר גדול רוח זו זרועה לפון ולכוס חו זרועה מזרח ומערב, אבל בין זרע האמצעי לגרעין הרחקה הרוחות צריך הרחקה כדי שיקה לאין שם היכר, ואי הוי מקרבי הוי ערבוב, והמפרש ד' גרעינין כד' הרוחות טועה, דאי ההרחקה משום שיקה ע' זרעונין יש לזרוע בו, ד' בד' הקרנות ואחד בכל רוח וזרע באמצעו ואחד באמצע הערוגה ויש בין כל אחד ואחד ג' עפחים כשיעור שיקה, עפח ומחצה לכל אחד, הלכך לכל הרוח הוא ממגלת עד שמוך לקרן ומעלין אין בין זרע שבכרות זו לזרע שבכרות זו ג' עפחים לא איכפת לן, דלעניין כלאים היכר בעלמא הוא דבעינן כדפריטת (שבת דף פ:). **ויניח על גבי מכתו.** שהחטים הלעוסין יפה למכה (כתובות קג.). **דעביד טיף להדי טיף.**

תלמוד בבלי מהדורת נהרדעא החדש, באדיבות הוצאת ח. וגשל, © כל הזכויות שמורות

מסורת הש"ס

(א) [לעיל לה: מגחות מז:], (ב) [לקמן מב.], (ג) [לקמן מח.], (ד) [מנחדרין ה:], (ה) [לעיל לו., ו) לעיל לו., ז) ס"ק ירא שמים סחרד על נפשו, ח) ל"ל שמשלוט,

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ליריה סדק כמו טיילי"ש. ר"ב לשון יון: (ב) ד"ה הכי קאמר וכו' דלאו בעל נפש לא מתמיר: (ג) ד"ה נתפא ד"ה מאן הד"ש: (ד) ד"ה נתחרונה מצות כלי"ל ומיהא היא נמתק:

מוסף רש"י

צומתן. לשון מיכוי וסילוק (חולין נז.). בעל נפש. חדש כשר (חולין ו.) המושל ביצרו ומתרחק מן העבירות (האורה ח"א סי' פד). מותר ללחות. לשרות מעט במים ולכותשן במכתשת ולא חייבין לחיסון טוהל וכותשן מיד (שנהדרין ה:). ובלבד שיאכל בזית מצה. אחרת, באחרונה. מצוה דבמצת מצוה בעינן שמור לשם מצוה (קדושין עג.).

מוסף תוספות

א. הקמחים של כפרים טהורים והסלתות של נכרים טמאים. תוס' שאנץ. ב. ר"ש. ותירצו דוודאי עיקר שימור היינו בגוונא דצריך שימור, ואי לאו לתיתה וליכא עיקר שימור, ודאי דלא צריך שימור קמי לישה כלל, אבל כיון דמצוה ללחות, משום ההוא, דהוי עיקר שימור. צריך ג"כ שימור מתחילת דגן. מי הכ"ר].

רבינו חננאל

והא דאמר אביי לא ניחריך אינישא תרתי שבלי בהדי הדדי, לית הלכתא כותיה. אלא כרבא דאמר מי פירות אין מחמיצין. כן פירוש דשמועה חצבא דאבישונא שהן שיבלי דשערי רטיבתא, אמר אביי כשנותנין זה החצבא בתנור בימות הפסח ופיה למטה, כל זיעה שיוצא מאותן השעורים נשפכין בתנור, ואם לאו לא ישארו אותן המים היוצאין מהן מחמיצין. ולית הלכתא כאביי, וקיימא לן כל מי פירות אין מחמיצין. ת"ר אין לותתין את השעורין בפסח. ואם לתתן, נתבקעו אסורות, לא נתבקעו מותרות. ואמרינן לא נתבקעו ממש, אלא כל שמניחין על פי אבוב של קלאים והן מתבקעות וכן הלכתא. ור' יוסי דאמר שורן בחומץ מפני שהחומץ צומתן לית הלכתא כותיה, דהא בהדיא אמר שמואל אין הלכה כר' יוסי. והא דעביד שמואל עובדא נתבקעו ממש לא סמכינן עליה. אמר **רבה בעל נפש**, כלומר המתרחק מריח עבירה ומדקדק הרבה על עצמו. לא ילתות אפילו חטין דשרירן, פירוש שרירן שהן חזקים מן השעורים, ולא אתי לידי חימרן, הא לא ילתות כל שכן שעורים. אמר **רב** נחמן מאן דצאית

עין משפט נר מצוה

קסו א ממי' פ"ש מהל' תו"מ הלכה ד טוש"ע א"ח סי' תסג סעיף ג:

קסח ב ג ד ממי' פ"ש מהלכות מלה הל' ו ז טוש"ע א"ח סימן תנג סעיף ה:

קסט ה ממי' שם הלכה ח ט טוש"ע א"ח סימן תנג סעיף ד:

תורה אור השלם

1. **וְשָׁמַרְתָּם** אֶת הַמַּצּוֹת כִּי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה הוֹצֵאתִי אֶת צִבְאוֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם **וְשָׁמַרְתָּם** אֶת הַיּוֹם הַזֶּה לְדֹרֹתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם: שמות יב יז

לעזי רש"י

אשטריינ"ב [אישטריינ"ט]. סוגר.

רבינו חננאל (המשך)

לדבה אוכל פת מעופשת. פירוש כגון פת קיבר שאין בה סלת, [נ"א: כי בלא לתיתה אין יוצא סולת נקיה] ואמר רב נחמן לותת דהא בי רב הונא ובי רבה בר אבוה לתתי, ורבא אמר אסור ללתות. ומותבינן עליה אין לותתין את השעורים בפסח הא חטין שרי כו'. פי' צריא (כגון) הסדק שהוא באמצעה של חטה, אבל השעורים שיעי [ן]אין בהן סדק. **איבא דאמרי אמר רבא** מותר ללתות, דתניא יוצאין בפת נקיה והדרואה, ואי אפשר לפת נקיה בלא לתיתה, כלומר אם אין שורין את החטים לא תצא מהם סלת נקיה. ומותיב **רב** פפא מהא דתאני הקמחין והסלתות של גוים של כרכים טמאים ושל כפרים טהורים, ש"מ מדקתני טהורין, מכלל דלא טהורין, וקרי להו סלתות, הנה הסלת בלא לתיתה. ודחי **רבא** האי דקתני של כפרים טהורין אקמחים בלבד ולא אסלתות. והא דאמר רבא אי אפשר לפת נקיה בלא לתיתה, דחויה היא, דהא משמע דשמואל אמרו חטים של מנחות אין לותתין אותן. וקרי להו התורה סלת, הנה נמצאת סלת בלא לתיתה. **הדר אמר רבא** מצוה **ללתות**, דכתיב ושמרתם את המצות, ואין שמור אלא שמור דחטים בלתיתה, אבל שימור דלישה לתיתה שימור מדרב הונא, דאמר הבצקות של גוים אדם ממלא כריסו מהם ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה, ואי הוה שמור דלישה שמור היה עושה שימור לבצק של גוי ואינו צריך כזית אחר. ודחינן הני בצקות של גוים משום דלא אתחיל בהו

מ. ה"ג ר"ש **כל שאילו מניחן על פי אבוב של קלאים והם מתבקעות.** פירוש כלי שבעלי קליות עושין בו קליות והוא מנוקב כדאמרינן בפרק ר' ישמעאל (מנחות דף סו.) מניחין בתוך אבוב של קלאים כדי שתגמור האור בכולו והם מתבקעות מכח האור וכן מצא ר"י בספר ישן בשם רבינו תם: **תרגומא** אקמחים. תימה השתא אמאי תני סלתות ויש לומר דלגדלין קתני: **כי מהפכיתו כיפי הפכיתו לשם מצה.** וא"ת כיון דסבירא ליה דבעי שימור בשעת היפוך אם כן היכי מוכח דמצוה ללתות דילמא לאו מצוה היא אלא דצריך שימור מתחלתו ועד סופו ויש לומר דעיקר שימור כדי שלא תחמיץ וסבר רבא אי לאו שיש שימור מחמיץ בשעה שהוא עדיין דגן כגון לתיתה לא היה מצריך שימור בשעת בי דרי מתחילת הדגון[ב]: לא

תרי חיטי בהדי הדדי דילמא אזלא חדא ויתבה בצירא דחברתה ולא סליק להו דיקולא דמיא מארבע רוחתא ואתי לידי חימוץ ואמר אביי לא ליחרוך איניש תרי שבולי בהדי הדדי דילמא נפקי מיא מהאי ובלע אידך ואתיא לידי חימוץ אמר לי' רבא א"ה אפילו חדא נמי דילמא נפיק מהאי רישא ובלע אידך רישא [א]אלא אמר רבא מי פירות נינהו [ב]ומי פירות אינן מחמיצין והדר ביה אביי מההיא דכל אגב מדליהו לא מחמצי דאמר אביי האי חצבא דאבישנ' סחיפא שרי זקיפא אסור רבא אמר אפילו זקיפא נמי שרי מי פירות נינהו ומי פירות אינן מחמיצין ת"ר [ג]אין לותתין בפסח ואם לתת נתבקעו אסורות לא נתבקעו מותרות ר' יוסי אומר שורן בחומץ וחומץ צומתן [ד]אמר שמואל אין הלכה כר' יוסי א"ר חסדא אמר מר עוקבא [ה]לא נתבקעו ממש אלא כל שאילו מניחן על פי חבית והן נתבקעות מאיליהן ושמואל אמר נתבקעו ממש עבד שמואל עובדא בדורא דבי בר חשו נתבקעו ממש אמר רבה בעל נפש לא ילתות מאי איריא בעל נפש אפילו כולי עלמא נמי דהא תניא אין לותתין שעורין בפסח הכי קאמר [ו]בעל נפש אפי' חיטין דשרירי לא ילתות א"ל ר"נ מאן דציית ליה לאבא אכיל נהמא דעיפושא דהא בי רב הונא לתתי ובי רבא בר אבין לתתי ורבא אמר אסור ללתות אלא הא דתניא אין לותתין שעורין בפסח שעורין הוא דלא הא חיטי שרי לא מיבעי' קאמר לא מיבעיא חיטין כיון דאית ביה ציריא עיילי בהו מיא אבל שערי דשיעי אימא שפיר דמי קמ"ל הדר אמר רבא [ז]מותר ללתות [ח]דתניא יוצאין בפת נקיה והדראה ואי אפשר לפת נקיה בלא לתיתה איתיביה רב פפא לרבא הקמחין והסלתות של נכרים של כפרים טהורים ושל כרכין טמאין דכפרים מ"ט לאו משום דלא לתתי וקא קרי ליה סולת תרגומא אקמחא בתר דנפיק אמר מ"ט לא אימא ליה מהא [ט]דאמר רבי זירא אמר רב ירמיה אמר שמואל חיטין של מנחות אין לותתין אותם וקא קרי להו סולת הדר אמר רבא מצוה ללתות שנאמר [י]ושמרתם את המצות אי לא דבעי לתיתה שימור למאי אי שימור דלישה שימור דלישה לאו שימור הוא דאמר רב הונא בצקות של נכרים אדם ממלא כריסו מהן ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה באחרונה אין בראשונה לא מ"ט משום דלא עבד בהו שימור ולעביד ליה שימור מאפייה ואילך אלא לאו שמע מינה שימור מעיקרא בעינן וממאי דילמא שאני התם דבעידנא דנחית לשימור לא עבד לה שימור אבל היכא דבעידנא דנחית לשימור עביד לה שימור הכי נמי דשימור דלישה הוי שימור ואפ"ה לא הדר ביה רבא דאמר להו להנהו דמהפכי כיפי כי מהפכיתו הפיכו לשום מצוה [ה]אלמא קסבר שימור מעיקרא מתחלתו ועד סופו בעינן מר בריה דרבינא

מנקטא

פרכי חיטי. גרעיני חיטין אלא חדא חדא מיטמא: **דילמא אחיא חדא ויתבה בצירא.** בקדח של חבריתה: **דיקולא דמיא.** רחיחת המים: **ליריא.** סדק כמו [א] טיילא חריפא דמלרי זיקי דמסכת ע"ז (דף נ.): **אי הכי אפילו חדא.** שבולתא נמי לא ליחרוך: **דילמא נפקי.** מיא מחיטי דבריתא חדא ובלעי מיטים לחידך ריש: ה"ג **והדר ביה אביי דכל אגב מדלייהו לא מחמעי.** כל דרך נפילתם לא מחמעי: **חצבישונא.** כל שמייבשין בתוכו קליות בתנור: **סחיפא שרי.** אם פיו כפוי למטה שיהו המים הנפלטין מן הקלי עד ידי חוס האור זבין ויוצאין לחוץ שרי: **זקיפא.** שיהא זוקף כדרכו אסור שהמים נפלטין וחוזרין ונבלעין. ומדאמר אביי סחיפא שרי משום דדייבי אבדאי שמע מינה הדר ביה ממאי דאמר לעיל לא ליחרוך חיטים תרתי שיבלי דהני נמי דייבי מיא ושרקי ונפלי ולא מיבלעי בחידך: **נתבקעו.** מחמת הגיפוח שמחמת המים אסורות דוחלי ממהרות להחמיץ: **שורן בחומץ.** אם רוחה שנופחות שורן בחומץ: **וחומץ צומתן.** לא ליחרוך חיטים תרתי שיבלי דהני נמי דייבי מיא ושרקי ונפלי ולא מיבלעי בחידך: **נתבקעו.** מחמת הגיפוח שמחמת המים אסורות דוחלי ממהרות להחמיץ: **שורן בחומץ.** אם רוחה שנופחות שורן בחומץ: **וחומץ צומתן.** לא ליחרוך חיטים תרתי שיבלי דהני נמי דייבי מיא ושרקי ונפלי ולא מיבלעי בחידך: **וכן מתבקעות מאיליהן.** שאין יכולות לעמוד מפני ריח היין: **בדורא דבי בר חשו.** בכפר של אותו האיש: **נתבקעו ממש.** כלומר דאין אסורות אלא נתבקעו ממש ואותן לא מבוקעות ממש היו והתירן: **אמר רבה** גרסינן: **בעל נפש.** חסיד[ו]: **הכי קאמר אפילו חיטי.** שהן קשין משעורין ואין ממהרין להחמיץ בעל נפש לא ילתות אבל דלאו בעל נפש דלא [ז] מחמיר על נפשיה כולי האי: **דשרירן.** קשיס: **לאצא[ח].** רבה. הכי קרי ליה לשון רבנות: **מאן דלאיה ליה לאצא יאכל נהמא עיפושא.** כלומר לא תהא סולתן נקיה: **דהא בי רב הונא נפשי.** כולה רב נחמן אמר לה: **ורבא אמר אסור ללתות.** לכולי עלמא: **דשיען.** שחלקין הן: **והדרלאה.** קיבר: **של כפרים עבוריים.** לפי שאין מקפידין על סולתן לעשותן נקיה כל כך ולא לתתי לחיטי דילהו ומעלא שלא הוכשרו וקא קרי להו סולת אלמא אפשר לנקיה בלא לתיתה: **בפר דנפיק.** רבא מני מדרשא: **אמר.** רב פפא נעטר בעצמו מדוע לא מזכרתי להשיב לו מהא דאמר ר' ירמיה בו': **ואי לאו.** לתיתה דעכשיו בעי שימור שלא יחמיצו שימור למה לי: **לאו שימור הוא.** אי לא עבד ליה שימור מקמי הכי: **דאמר רב הונא** גרסינן: **בצקות של נכרים.** שמכיר בהן שלא החמיצו שאין שם לא קרני מגביס ולא הכסיפו פניו דהוא הוי סימן סידוק וסימן שאין כאן חימוץ ומיהו לאמה של מנוה שימור לשמה בעינן: **נאחרונה.** (ד) היא מצות אכילתה שעה הפסח היא חובת אכילתה דכתיב קלא (שמות יב) על מצות ומרורים יאכלוהו ופסח נאכל על השובע כדתנן (לקמן דף קיט:) אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן: **בראשונה לא.** כלומר באכילה ראשונה שאכל מבצקות של נכרים לא נפיק: הכי גרסינן **מאי טעמא דלא עבד לה שימור** ולא גרסינן **אי נימא.** דהא ודאי טעמא משום הכי הוא: **מאפייה ואילך.** משמע משמתקנה לאפייה כגון עריכתה וקיטוף שלה ונתיתה לתנור: **וממאי דילמא.** לעולם שימור דלישה שימור הוא ואע"ג דלא אינטריך שימור מקמי הכי והכא מאי טעמא לא נפיק משום דמשעה נתינת מים לקמח שזה דבר רבא קייעתא למילתיה לא הדר ביה ממאי דאמר בעינן שימור קודם לישה: **מספכי כיפי.** העמדין וקושרין את העמדים בימות הקציר:

מנקטא

ה"ג ר"ש

ישראל בשמור, דגוי לאו בר שימור הוא, אבל ישראל דבר שימור הוא אם התחיל מתחלה להשמר אפילו שימור דלישה הוי שימור. אפילו הכי לא הדר ביה רבא, דאמר רבא להנהו דהוו מהפכי לגורן, והן העומדין. הפכו לשם מצה, כלומר הזהרו מהכשרת המים והפיכו להו למקום שאין בו הכשרת המים שיהיה שימור מתחילה לשמן לשם מצה.

תלמוד בבלי מהדורת נהרדעא החדש, באדיבות הוצאת ח. וגשל, © כל הזכויות שמורות